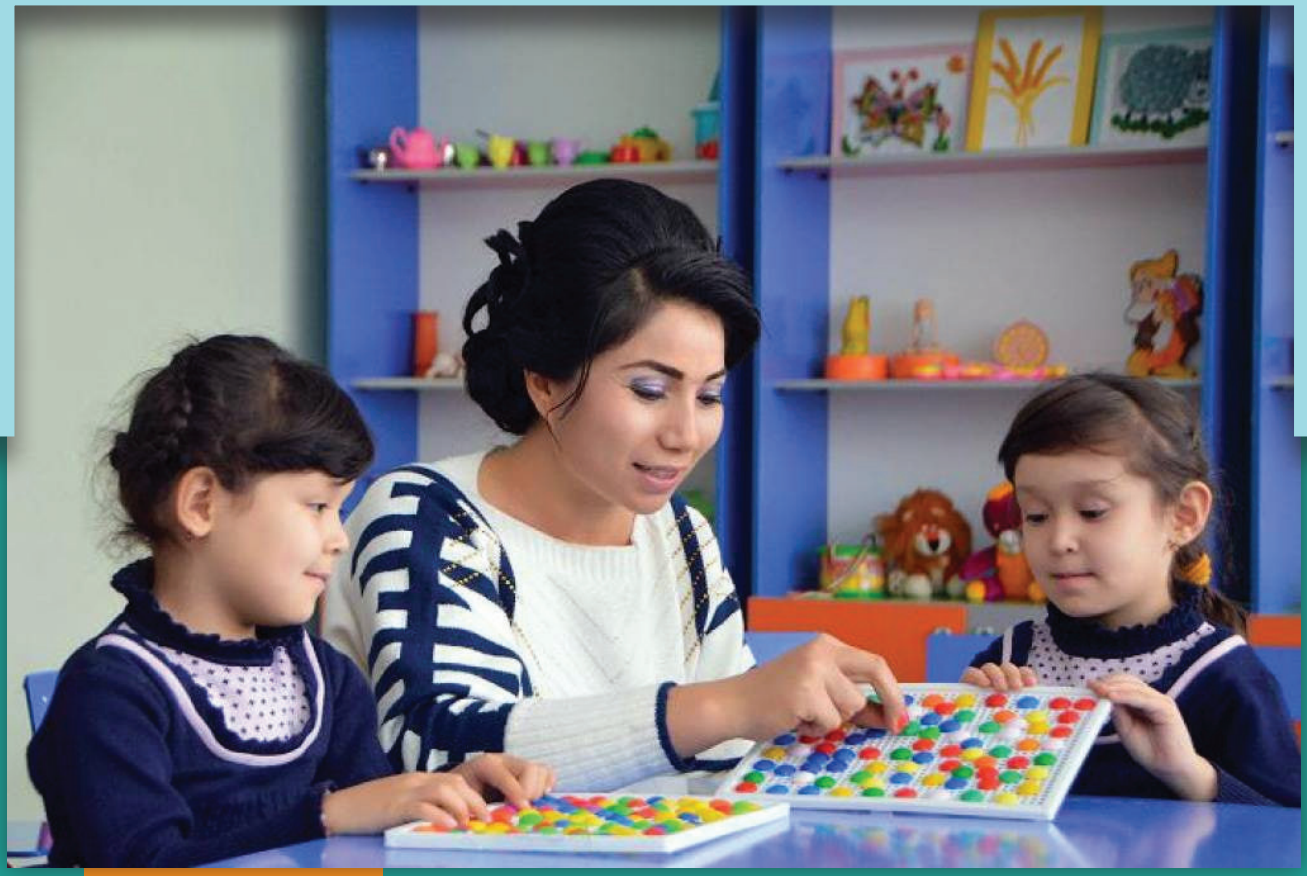
ISSN: 3060-4613

O'zbekiston Milliy Pedagogika Universiteti

№11(2)
2026

13.00.00 Pedagogika fanlari
13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar böyiça)
13.00.03 Maxsus pedagogika
13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport maşğulotlari nazariyasi va metodikasi
13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohalari va bosqiçlari böyiça)
13.00.07 Ta'limda menejment
13.00.08 Maktabgaça ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
07.00.00 Tarix fanlari
19.00.00 Psixologiya fanlari
01.00.00 Fizika-matematika fanlari
02.00.00 Kimyo fanlari
03.00.00 Biologiya fanlari
09.00.00 Falsafa fanlari
10.00.00 Filologiya fanlari
11.00.00 Geografiya fanlari

MAKTABGAÇA VA MAKTAB TA'LİMİ

Pedagogika, psixologiya fanlariga ixtisoslaşgan ilmiy jurnal

MAKTABGAÇA VA MAKTAB TA'LİMİ

Elektron naşr. 244 sahifa,
9-noyabr, 2026-yil.

BOŞ MUHARRIR:
Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Pedagogika fanlari doktori, professor

BOŞ MUHARRIR ÖRINBOSARI:
Aşurov Ramzidin Ramazonoviç – Psixologiya fanlari böyiça falsafa doktori (Phd), dotsent

TAHRIRIYAT KENGAŞI A'ZOLARI
Ibragimov X.I. – pedagogika fanlari doktori, akademik
Şoumarov Ğ.B. – psixologiya fanlari doktori, akademik
Qirğizboyev A.K. – Tarix fanlari doktori, professor
Karimova E.G. – Sotsiologiya fanlari nomzodi, dotsent
Jamoldinova O.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Şaripov Ş.S. – pedagogika fanlari doktori, professor
Şermuhammadov B.Ş. – pedagogika fanlari doktori, professor
Ma'murov B.B. – pedagogika fanlari doktori, professor
Madraximova F.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Kalonov M.B. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Nabiyev D.X. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Qöldoşev Q. M. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Ikramxanova F.I. – filologiya fanlari doktori, professor
Ismagilova F.S. – psixologiya fanlari doktori, professor (Rossiya)
Stoyuxina N.Yu. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Rossiya)
Magauova A.S. – pedagogika fanlari doktori, professor (Qozoğiston)
Rejep Özyurek – psixologiya fanlari doktori, professor (Turkiya)
Wookyu Ça – Koreya milliy ta'lim universiteti rektori (Koreya)
Polonnikov A.A. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Belarus)
Mizayeva F. O. – Pedagogika fanlari doktori, dotsent
Baybayeva M.X. – pedagogika fanlari doktori, professor
Muxsiyeva A.T. – pedagogika fanlari doktori, professor
Aliyev B. – falsafa fanlari doktori, professor
Abdullayeva N. Ş. – Pedagogika fanlari doktori (DSc), professor
Doniyorov S. M. – "Yangi Özbekiston" va "Pravda Vostoka" gazetalari tahririyati DM boş muharriri, Özbekiston Respublikasida xizmat körsatgan jurnalist, filologiya fanlari böyiça falsafa doktori (PhD), dotsent
Ğafurov D. O. – falsafa fanlari doktori (Phd)
Şomurodov R.T. – iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Jalilova S.X. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Bafayev M.M. – psixologiya fanlari böyiça falsafa doktori (PhD), dotsent
Usmonova D.I. – Samarqand iqtisodiyot va servis institute dotsenti
Saifnazarov I. – falsafa fanlari doktori, professor
Raxmonova Z. A. – filologiya fanlari böyiça falsafa doktori (PhD)
Nematov Ş.E. – pedagogika fanlari nomzodi (PhD)
Sayimova D. K. – texnika fanlari bo'yiça falsafa doktori (PhD)
Yuldaşeva F.I. – pedagogika fanlari böyiça falsafa doktori (PhD),dotsent
Yuldaşeva D.B. – filologiya fanlari böyiça falsafa (PhD) doktori, dotsent
Tangriyev A. T. – Toşkent davlat iqtisodiyot universiteti kafedra professori
Panjiyev M. A. – Qaşqadaryo viloyati Maktabgaça va maktab ta'limi boşqarmasi boşliğining birinçi örinbosari
Xudayberganov N. A. – Xorazm Ma'mun akademiyasi Tabiiy fanlar bölimining katta ilmiy xodimi, biologiya fanlari böyiça falsafa doktori (PhD)
Vaxobov Anvar Abdusattor öğli – Pedagogika fanlari böyiça falsafa doktori, dotsent

Muassis: "Tadbirkor va işbilarmon" MÇJ
Hamkorlarimiz: Özbekiston Respublikasi Ta'lim va ilm-fan vazirligi,
Özbekiston milliy pedagogika universiteti

EDITOR-IN-CHIEF:
Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF:
Ashurov Ramzidin Ramazonovich – Doctor of Philosophy (PhD) in Psychology, Associate Professor

EDİTORİAL BOARD MEMBERS:
Ibragimov X.I. – Doctor of Pedagogical Sciences, Academician
Shoumarov G'. B. – Doctor of Psychological Sciences, Academician
Qirg'izboyev A. K. – Doctor of Historical Sciences, Professor
Karimova E'zoza Gapirzhanovna – Minister of Perschool and School Education of the Republic of Uzbekistan
Jamoldinova O.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Sharipov Sh.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Shermuhammadov B.Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Ma'murov B.B. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Madraximova F.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Kalonov M.B. – Doctor of Economic Sciences, Professor
Nabiyev D.X. – Doctor of Economic Sciences, Professor
Koldoshev K. M. – Doctor of Economic Sciences, Professor
Ikramxanova F.I. – Doctor of Philological Sciences, Professor
Ismagilova F.S. – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Russia)
Stoyuxina N.Yu. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Russia)
Magauova A.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Kazakhstan)
Rejep O'zyurek – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Turkey)
Wookyu Cha – President of the National University of Education, Korea (South Korea)
Polonnikov A.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Belarus)
Mizayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Baybayeva M.X. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Muxsiyeva A.T. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Aliyev B. – Doctor of philosophy, professor
Abdullayeva N. Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Professor
Doniyorov S. M. – Editor-in-Chief of the DM Editorial Office of the newspapers "Yangi O'zbekiston" and "Pravda Vostoka", Honored Journalist of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Philosophy (PhD) in Philology, Associate Professor
Gafurov D. O. – Doctor of Philosophy (PhD)
Shomurodov R.T. – Candidate of Economic Sciences (PhD), Associate Professor
Jalilova S.X. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor
Bafayev M.M. – Doctor of Philosophy in Psychological Sciences (PhD), Associate Professor
Usmonova D.I. – Associate Professor, Samarkand Institute of Economics and Service
Saifnazarov I. – Doctor of philosophy, professor
Rakhmonova Z.A. – Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences, Associate Professor
Nematov Sh.E. – Candidate of Pedagogical Sciences (PhD)
Sayimova D. K. – Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences
Yuldasheva F.I. – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor
Yuldasheva D.B. – Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences, Associate Professor
Tangriyev A.T. – is a professor of Tashkent State University of Economics
Ashurov R. R. – Doctor of Philosophy (PhD) in Psychology, Associate Professor
Panjiyev M. A. – First Deputy Head of the Department of Preschool and School Education of the Kashkadarya Region
Khudaiberganov N. A. – Senior Researcher of the Department of Natural Sciences of the Khorezm Mamun Academy, Doctor of Philosophy (PhD) in Biological Sciences
Vakhobov Anvar Abdusattor oglu – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences, Associate Professor

"Maktabgaça va maktab ta'limi" jurnali Özbekiston Respublikasi Oliy attestatsiya komissiyasining quyidagi qarorlariga asosan pedagogika va psixologiya fanlari böyiça falsafa doktori (PhD) hamda fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalaridagi asosiy ilmiy natijalarni çop etiş uçun milliy ilmiy naşrlar röyxatiga kiritilgan:

Pedagogika fanlari böyiça: OAK Kengaşi tavsiyasi (26.08.2024-y., №11-05-4381/01) asosida:

• Ekspert kengaşi (29.10.2024-y., №10)

• Rayosat qarori (31.10.2024-y., №363/5)

Psixologiya fanlari böyiça: Toşkent davlat pedagogika universiteti murojaatiga asosan OAK tavsiyasi (24.04.2025-y., №11-05-2566/01):

• Ekspert kengaşi (25.05.2025-y., №10)

• Rayosat qarori (08.05.2025-y., №370/5)

"Maktabgaça va maktab ta'limi" jurnali

26.09.2023-yildan

Özbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan **№C-5669363** reyestr raqami tartibi böyiça röyxatdan ötkazilgan.

Litsenziya raqami: **№136361**

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

MUNDARIJA

Fortepiano ijroçiligida nota öqiş va musiqiy savodxonlikni rivojlantiriş 10
Burxonova Gulrux Umrzakovna

Autizm spektri buzilişi bölgan bolalarni korreksion-pedagogik qöllab-quvvatlaş: individual ehtiyojlar va amaliy yeçimlar 15
Nazokat Abidova Kutbiddinovna

Ixtisoslik fanlarini öqitişda işlab çiqariş va ta'lim integratsiyasini taşkil etişning nazariy asoslari 20
Kurbanov Aziz Teshavoyeviç

Jazoni ötab qaytgan onalar reintegratsiyasida onalik identifikatsiyasi va ota-ona–farzand munosabatlarini tiklaşning ijtimoiy-psixologik xususiyatlari 25
Samatova Dilrabo Yusufovna

Nutqiy va nutqiy bölmagan tovuşlarni idrok etişni rivojlantiruvçi öyin texnologiyalari 30
I. S. Xamrayeva, Nuriddinova Muxayyo Işxodjayevna

Umumiy örta va professional ta'lim tizimida ösmirlar deviant xulq-atvorining profilaktikasida psixolog va pedagoglar hamkorligi 35
Sulaymanova Dildora Kodirovna, Hamidova Volida Utkirjon qizi, Nigora Axmedova

Bölajak öqituvçilarning kasbiy mahoratini rivojlantirişda innovatsion pedagogik texnologiyalardan foydalaniş 40
Xolbayeva Dildora Azizovna

Katta maktabgaça yoşdagi bolalar nutqini rivojlantirişda xorijiy tajriba asosida mnemonik jadvallardan foydalaniş samaradorligi 46
Abdulazizova Kamolaxon Abdurazzoq qizi

Innovatsion yondaşuv asosida bölajak öqituvçilarning huquqiy madaniyatini rivojlantiriş 51
Muxamadiyev Dilşod Aslitdinoviç

Dialektal frazemalarning uslubiy böyoqdorligi va ekspressiv-baholaş xususiyatlarining qiyosiy-statistik tahlili 55
Norqobilova Zarifa Axatullayevna

Гендерная специфика опосредующей роли интернет-зависимости во взаимосвязи сравнения внешности и самооценки у студентов 59
Багдасарова Д. Л.

Globallaşuv şaroitida ijtimoiy himoya terminologiyasining transformatsiyasi va uni milliy termin şaklida takomillaştiriş muammolari 63
Elmirzayeva Maftuna Dösmurod qizi

Taom va ovqatlaniş leksikasining lingvomadaniy xususiyatlari (ingliz va özbek tillarida) 68
Qöyliyeva Guliza Alişer qizi

Okkazional frazeologik birliklarning qiyosiy tahlili ingliz va özbek tillarida 73
Fayzullayeva Malika Jamshid qizi

Pedagogik muloqot uslublarining maktabgaça yoşdagi bolalar biliş jarayonlariga ta'siri 78
Qodirova Malikaxon Kaxramonovna

Pedagogik oliy ta'limda xotin-qizlarning intellektual va kasbiy salohiyatini rivojlantirişda mentorlik texnologiyalarining imkoniyatlari 83
Yakubova Dinora Isakovna

Bölajak boşlanğiç sinf öqituvçilarining ona tili ta'limini loyihalaş könikmasi: mazmuni va tarkibiy qismlari 89
Malikova Dilrabo Ravshan qizi

Oilaviy zöravonlikning ijtimoiy sabablari va psixologik oqibatlari 95
Dumarova Gulfira Kozimbekovna

Çiziqli tenglamalar sistemasini öqitişda fanlararo integratsiyaning didaktik imkoniyatlari 99
Bozorova O'g'iloy Hikmat qizi, Husanova Diyora Otabek qizi

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

Psixik kamol topişi vaqtinça töxtab qolgan bolalarga xos bölgan xususiyatlar va ular bilan korreksion işlar 104
Berdiyeva Lobar Norkabulovna

8-sinf biologiya darslarida "Ixtisoslaşgan hujayralar va özak hujayralar" mavzusini öqitişning ilmiy-metodik asoslari
Rahmanova Nargiza Turgunovna

Ingliz va özbek tillarida nominativ-ekspressiv frazeologizmlarning lingvo-kulturologik tadqiqi va ularni STEM ta'limi bilan integratsiyalaş imkoniyatlari 110
Bahromov Javoxir Rustam öğli

Musiqiy ta'lim yönalişi talabalarini öqitişda an'anaviy ijroçilik san'ati namunalarining örni 114
Dilşodjon Toşaliyev

Geografiya fanining zamonaviy öquv-metodik majmuasini takomillaştirişda xorijiy tajribalarning örni 117
Ismatov J. A.

Bölajak pedagoglarni öquvçilarda soğlom turmuş tarzini şakllantirişga örgatiş metodikasini takomillaştiriş... 123
Isokova Sevara Abdumannonovna

Kiçik maktab yoşidagi öquvçilarda tabiatni anglaş könikmalarini rivojlantirişning psixologik-pedagogik şartlari 129
Karimova Sevara Şaxriddin qizi

Ösmirlarning özini anglash va özini boshqarish könikmalarini rivojlantirishda öqituvchining kasbiy refleksiyasi 134
Qambarali Baxramoviç Djörayev

Bölajak öqituvçilarda emotsional intellekt va kasbiy refleksiyani şakllantirişda narrativ texnologiyalarning örni 139
Sadiyeva Şaxnoza Xusanovna

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ijtimoiy kollaboratsiyani yölga qöyishdagi xalqaro tajribalar (ota-ona va MTT hamkorligi misolida) 145
Tojimirzayeva Buzulayxo Maxammad qizi

Didaktik drama vositasida bölajak öqituvçilarda kasbiy refleksiya va pedagogik taktni şakllantiriş 149
Xolbayeva Dildora Azizovna

Ta'limda robototexnika va sun'iy intellektni joriy etişning pedagogik imkoniyatlari 155
Mahmudov Ilxom Baxrom öğli

Nostandart masalalarni trigonometrik usullar yordamida yeçiş 162
Mambetkarimov Bayniyaz Meyrmanoviç, Saparova Aynura Arslanbay qizi

Oila va ta'lim muassasasi hamkorligida talaba qizlarni mustaqil hayotga va oilaviy munosabatlarga tayyorlaş mexanizmlari 168
Vaxabova Nasiba Abdulxamidovna

Maktabgaça yoşdagi bolalarda kommunikativ kompetensiyalarni rivojlantirişda raqamli texnologiyalardan foydalaniş 172
Hasanova Sitora Otabekovna

Teacher-Guided Artificial Intelligence for Diagnosing and Correcting Students' Mathematical Errors in Grades 5–9 177
Gasimov Emil Emin

Integratıv yondaşuv asosıda texnologıya fanını öqıtış metodık ta'mınotını takomıllaştırışnıng dıdaktık asosları 183
Andaqulova Farzona Xayrulla qizi

Team Point System and Student Engagement 189
Dilbar Khasanova

Tarbiyaçilar faoliyatidagi kasbiy çeklovlarni yengiş va ularning mahoratini oşiriş metodikasi 194
Umarova Sarvinoz Akbarovna

"Ilk qadam" dasturining kognitiv rivojlaniş sohasi böyiça natijalarini baholaş vositalarini işlab çiqiş va sinovdan ötkaziş 197
S. K. Mamadaliyeva

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

Oilaviy munosabatlarning ösmirlarda özini baholaş va şaxsiy mustaqillik şakllanişiga ta'siri 200
L. E. Izaitullayeva, Mamedov Jahongir Azerovich

Профессионально ориентированное обучение русскому языку студентов-экономистов в вузах Узбекистана 207
Киличева Феруза Бешимовна

Sport turizmi faoliyatida motivatsiya, ijtimoiy faollik va kasbiy refleksiyani rivojlantiriş yöllari 212
Dustov Jonibek Amriddinoviç

Sun'iy intellekt orqali talabalarda tanqidiy fikrlaşni rivojlantirişning pedagogik imkoniyatlari 217
Sodiqova Dilfuza Ropijonovna

Bölajak pedagoglarda zöravonliksiz muloqot könikmalarini rivojlantirişning pedagogik mexanizmlari 221
Sultanova Nilufar Raxmatullayevna

Методологические основы госпитальной педагогики как направления современной педагогической науки 227
Хакимова Гульшода Абдусаламовна, Чолокова Камилла Алексеевна

Maktabgaça ta'lim tizimida zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanişning pedagogik imkoniyatlari 233
Umarova Feruzabonu Bobir qizi, Aliyeva Marjona Yusuf qizi

Maktabgaça yoşdagi bolalar ta'lim-tarbiyasini taşkil etişda kompleks faoliyatlarda tarbiyalaş tizimiga qöyilgan zamonaviy talablar 239
Nazarkulova Laylo Saidjon qizi

KIÇIK MAKTAB YOŞIDAGI ÖQUVÇILARDA TABIATNI ANGLAŞ KÖNIKMALARINI RIVOJLANTIRIŞNING PSIXOLOGIK-PEDAGOGIK ŞARTLARI

Karimova Sevara Şaxriddin qizi
"ASMAN" universiteti "Pedagogika, Psixologiya va tillar" kafedrasi mudiri

Annotatsiya: Maqolada 1-2-sinf "Tabiiy fanlar" darsliklaridagi savol va topşiriqlarning öquvçi tafakkurini hissiy idrokdan abstrakt fikrlaşga olib ötişdagi imkoniyatlari tahlil qilingan. Kontent-tahlil uçun tört darajali kognitiv tasnif işlab çiqildi: tanib oliş va tavsiflaş, taqqoslaş va guruhlaş, sabab-oqibatni izohlaş, amaliy-tadqiqiy qöllaş. Tahlil qilingan darslik parçalaridagi savollarning aksariyati birinçi ikki darajaga tegişli ekani, sababni söraydigan savollar esa juda kamligi aniqlandi. Maqolada savollarni qayta tuziş namunalari va tabiatni anglaş könikmalarini rivojlantirişning tört psixologik-pedagogik şarti asoslab berilgan.

Kalit sözlar: tabiatni anglaş, savol-topşiriq, darslik tahlili, kognitiv daraja, hissiy idrok, abstrakt tafakkur, boşlanğiç ta'lim.

Abstract: The article analyses how questions and tasks in Grade 1-2 Natural Science textbooks support the transition of young learners from sensory perception to abstract thinking. A four-level cognitive typology was developed for content analysis: recognition and description, comparison and grouping, causal explanation, and applied inquiry. Most questions in the analysed textbook fragments belong to the first two levels, while causal questions are rare. The article offers examples of reformulated questions and substantiates four psyçological and pedagogical conditions for developing nature-understanding skills.

Key words: nature understanding, textbook questions, content analysis, cognitive level, sensory perception, abstract thinking, primary education.

Аннотация: В статье анализируются возможности вопросов и заданий, представленных в учебниках "Естественные науки" для 1–2-х классов, в обеспечении перехода мышления учащихся от чувственного восприятия к абстрактному мышлению. Для проведения контент-анализа разработана четырёхуровневая когнитивная классификация: распознавание и описание, сравнение и группировка, объяснение причинно-следственных связей, практическое и исследовательское применение. Установлено, что большинство вопросов в проанализированных фрагментах учебников относятся к первым двум уровням, тогда как вопросы, направленные на выявление причинно-следственных связей, встречаются крайне редко. В статье представлены примеры переформулирования вопросов и обоснованы четыре психолого-педагогических условия развития у учащихся навыков познания природы.

Ключевые слова: познание природы, вопросы и задания, анализ учебников, когнитивный уровень, чувственное восприятие, абстрактное мышление, начальное образование.

KIRIŞ

Boşlanğiç sinfda darslik bola uçun tabiat haqidagi bilimning asosiy manbai bölib qoladi. Ayniqsa 1-sinf "Tabiiy fanlar" darsligida asosiy axborot matn orqali emas, rasm va unga ilova qilingan savollar orqali uzatiladi, matn esa yordamçi vazifani bajaradi [2; 3]. Şu sababli savolning qanday tuzilgani öquvçi rasmga şunçaki qaraydimi yoki undagi hodisa haqida fikr yuritadimi, degan masalani hal qiladi.

V.Harlen ta'kidlaganidek, kiçik yoşdagi öquvçining ilmiy tuşunçalari tayyor bilimni yodlaş orqali emas, kuzatiş, savol beriş va öz ğoyasini sinab köriş orqali rivojlanadi [11]. Bu jarayonda öqituvçi va darslik beradigan savol öquvçi fikrini yönaltiruvçi asosiy vosita hisoblanadi.

Psixologik tadqiqotlar kiçik maktab yoşida tabiatni biliş ikki bosqiçda rivojlanişini körsatadi [8]. Dastlab bola obyektning yorqin taşqi belgilariga e'tibor beradi va xulosani taniş narsalar bilan qiyoslab çiqaradi. Keyingi bosqiçda körgazmalilikka tayaniş kamayib, obyektlar orasidagi muhim aloqalarni umumlaştiriş qobiliyati paydo böladi. Masalan, bola "kuzda ekilib, qor ostida rivojlanadigan don - kuzgi don" kabi umumlaşma çiqara boşlaydi.

J.Piaje kiçik yoşdagi bolalar tabiat hodisalarini jonlantirib tuşuntirişini aniqlagan [5]. L.S.Vygotskiy esa yangi tuşunça kattalar yordamida, yaqin rivojlaniş zonasida şakllanişini körsatgan [6]. Demak, hissiy idrokdan abstrakt tafakkurga ötiş öz-özidan yuz bermaydi: uni töğri tuzilgan savol va topşiriqlar qöllab-quvvatlaşi kerak. P.Ya. Galperin qiziqarlilik qiziqişning boşlanğiç şakli emas, balki faqat öquv faoliyatini yengillaştiruvçi omil ekanini ta'kidlagan [7].

Yangi "Tabiiy fanlar" dasturi kuzatiş, tajriba va xulosa çiqariş könikmalarini birinçi öringa qöyadi [1]. Xalqaro baholaşda ham hodisani ilmiy tuşuntiriş asosiy kompetensiya hisoblanadi [9]. Biroq oldingi diagnostik tadqiqotimizda 1-2-sinf öquvçilarining atigi 18,8–20,0 foizi tabiat haqidagi savollarga töliq javob bergani, köpçilik hodisaning sababini emas, faqat sodir bölganini qayd etgani aniqlangan [4]. Bu darslikdagi savollar öquvçini sabab haqida öylaşga yetarli undamayapti, degan farazni keltirib çiqaradi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR ŞARHI

Tabiiy fanlarni öqitişda savolning roli xorijiy tadqiqotlarda keng örganilgan.

C.Çin va J.Osborne öquvçi savollari va öquvçiga beriladigan savollarni tahlil qilib, "nima?" savollaridan "nega?" va "qanday?" savollariga ötiş çuqur tuşunişning belgisi ekanini körsatgan [12].

A.King esa öquvçilarni yönaltirilgan savol berişga örgatiş bilimni mustaqil qurişni sezilarli darajada kuçaytirişini tajribada isbotlagan [13].

Savollarni kognitiv darajasi böyiça tasniflaşda köpinça B.Blumning qayta işlangan taksonomiyasidan foydalaniladi. Unda eslaş, tuşuniş, qöllaş, tahlil qiliş, baholaş va yaratiş jarayonlari ajratiladi [10].

PISA tadqiqoti esa tabiiy-ilmiy savodxonlikni hodisani tuşuntiriş, tadqiqotni rejalaş va dalillarni talqin qiliş kompetensiyalari orqali baholaydi [9].

H.Eşaç va M.Fried kiçik yoşdagi öquvçi uçun tuşunçaning özidan köra kuzatiş va savol beriş tajribasi muhimroq ekanini ta'kidlaydi [19].

Mahalliy tadqiqotlarda savol asosan suhbat metodi doirasida körib çiqilgan.

M.Şirinov kiriş, takrorlovçi, bayon qiluvçi va yakunlovçi suhbat turlarini ajratgan [18].

M.Nuriddinova oğzaki, körgazmali va amaliy metodlar tizimida savolning örnini belgilagan [17].

D.Elmuratova esa öquv materialini murakkablaştiriş biliş qiziqişini oşiradi, degan fikrni ilgari surgan [16].

Şunga qaramay, yangi "Tabiiy fanlar" darsliklaridagi savol-topşiriqlar kognitiv darajasi böyiça deyarli tahlil qilinmagan. Savollar tuzilişi va öquvçilar bilimidagi böşliqlar örtasidagi boğliqlik ham örganilmagan. Uşbu maqola şu masalaga bağişlangan.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqot maqsadi - darslik savol-topşiriqlarining kognitiv darajasini baholaş va tabiatni anglaş könikmalarini rivojlantirişning psixologik-pedagogik şartlarini asoslaş.

Metodlar (Methods)

Material. Tahlil obyekti sifatida 1-sinf "Tabiiy fanlar" darsligidagi "Maktab uçastkasi kuzda" mavzusining rasmli topşiriği (8 ta savol) va 2-sinf darsligidagi "Ösimlik va hayvonlardan olingan ozuqa" hamda "Ijtimoiy foydali mehnat" rasmlariga ilova qilingan savollar (3 ta) olindi. Jami 11 ta savol tahlil qilindi.

Tahlil vositasi. Savollarni baholaş uçun B.Blumning qayta işlangan taksonomiyasi [10] va PISA tabiiy-ilmiy savodxonlik kompetensiyalariga [9] tayangan holda tört darajali tasnif işlab çiqildi:

Daraja	Nomi	Öquvçidan nima talab qilinadi	Savol namunasi
I	**Tanib oliş va tavsiflaş**	Rasmdagi narsani nomlaş, körganini aytiş	"Savatda nima bor?"
II	**Taqqoslaş va guruhlaş**	Belgilar böyiça farqlaş, turlarga ajratiş	"Daraxt butadan nimasi bilan farq qiladi?"
III	**Sabab-oqibatni izohlaş**	Hodisaning sababini topiş, fikrni asoslaş	"Nega daraxtni kuzda ekişadi?"
IV	**Amaliy-tadqiqiy qöllaş**	Kuzatiş, tajriba ötkaziş, bilimni hayotga köçiriş	"Kuzda oilangizda qanday işlar qilinadi? Kuzatib, kundalikka yozing"

Qöşimça manbalar. Savollar tahlili darslarni kuzatiş, öqituvçilar bilan suhbat va diagnostik tajriba natijalari bilan soliştirildi. Psixologik-pedagogik şartlar ilmiy adabiyotlarni nazariy tahlil qiliş va umumlaştiriş asosida belgilandi.

Kodlaş qoidalari. Tahlil birligi sifatida bitta savol olindi. Savollar kontent-tahlil metodologiyasi talablariga muvofiq [14] quyidagi qoidalar asosida kodlandi:

- javobni faqat rasmga qarab topiş mumkin bölsa - I daraja;
- kamida ikki obyektni belgilari böyiça soliştiriş yoki guruhlaş talab qilinsa - II daraja;
- hodisaning sababini, "nega?" yoki "qanday?" savoliga javobni yoki öz fikrini asoslaşni talab qilsa - III daraja;
- dars doirasidan çiqib kuzatiş, tajriba yoki amaliy iş bajarişni talab qilsa - IV daraja.

Bir savol bir neçta faoliyatni talab qilgan holatlarda u eng yuqori talab qilingan daraja böyiça kodlandi. Masalan, "Qaysi mevalar suvli, qaysilari quruq?" savoli mevalarni nomlaşni ham, guruhlaşni ham talab qiladi, şuning uçun II darajaga kiritildi.

Darslik tamoyillarini tahlil qiliş. Savollardan taşqari, darslik tuzilmasi uç tamoyil böyiça sifat jihatdan tahlil qilindi: körgazmalilik (rasm va matn nisbati), mavsumiylik (mavzularning yil fasllariga mosligi) va ölkaşunoslik (mahalliy tabiat materialidan foydalaniş). Şuningdek, "Tabiiy fanlar" mavzularining boşqa fanlar (ona tili, öqiş, mehnat ta'limi) bilan boğlanişi körib çiqildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Savollarning kognitiv darajasi. Tahlil qilingan 11 ta savolning yarmidan köpi I darajaga tegişli bölib çiqdi, IV darajadagi savol esa umuman uçramadi:

Daraja	1-sinf (8 savol)	2-sinf (3 savol)	Jami	Uluş
I. Tanib oliş va tavsiflaş	4	2	6	54,5%
II. Taqqoslaş va guruhlaş	3	0	3	27,3%
III. Sabab-oqibatni izohlaş	1	1	2	18,2%
IV. Amaliy-tadqiqiy qöllaş	0	0	0	0%

1-sinf topşiriğidagi "Qizça xaskaş bilan nima qilyapti?" va "Savatlarda nima bor?" savollari rasmda körinib turgan narsani nomlaşdan nariga ötmaydi. Bunday savollar mazmunan maktabgaça yoşdagi bolalar nutqini östirişga möljallangan topşiriqlarga yaqin. 2-sinfda ham uç savoldan ikkitasi faslni yoki hosilni nomlaşni söraydi.

II darajadagi savollar (daraxt, buta va ötni farqlaş, mevalarni suvli va quruqqa ajratiş) foydali, çunki ular belgilarni ajratiş va guruhlaşga örgatadi. Biroq ular ham obyektning taşqi körinişiga tayanadi. Faqat ikki savol - daraxt ekiş vaqti va faslni aniqlaş asosi - öquvçidan öz fikrini asoslaşni talab qiladi.

Savollarning ketma-ketligi ham e'tiborga loyiq. 1-sinf topşiriğida savollar II, II, II, I, I, III, I, I darajalar tartibida joylaşgan. Ya'ni yagona sababni söraydigan savol oddiy tavsiflovçi savollar orasida qolib ketadi, topşiriq esa eng sodda savollar bilan yakunlanadi. Pedagogik nuqtai nazardan esa savollar oddiydan murakkabga - tavsiflaşdan taqqoslaşga, undan sabab va amaliy qöllaşga qarab joylaşişi kerak edi.

Diagnostika natijalari bilan soliştiriş

Savollarning tuzilişi öquvçilar javoblarida ham aks etadi. Diagnostik bosqiçda öquvçilar tabiat obyektlarining asosan rangi va şaklini sanab ötdi, hodisalarning sababini esa deyarli tuşuntira olmadi. Jonsiz tabiat hodisalari böyiça yuqori darajadagi javoblar 2-8 foizni taşkil etdi. Darslikda kam uçraydigan biliş faoliyati turi öquvçilarda ham eng kam rivojlangan.

Darslik tamoyillari

Körgazmalilik tamoyili 1-sinf darsligida yaqqol amalga oşirilgan: asosiy axborot rasm, şakl va jadvallar orqali beriladi, matn esa yordamçi rol öynaydi. Mavsumiylik va ölkaşunoslik tamoyillari ham mavzularni joylaştirişda hisobga olingan, bu esa kuzatiş va ekskursiyalarni taşkil etişga qulaylik yaratadi. Yuqori sinflarda esa qöşimça ma'lumotlar "Qiziquvçilar uçun" rukni orqali beriladi [21].

Fanlararo boğlaniş esa izçil emas. Masalan, 2-sinfdagi "Bahorgi tabiat hodisalari" mavzusi mehnat ta'limidagi "Bahorgi işlar" mavzusi bilan mustahkamlanadi. Biroq "Xonaki gullar" mavzusi ikki fanda turli vaqtlarda ötiladi va bir-birini qöllab-quvvatlamaydi. Ona tili va öqiş darsliklarida tabiat haqidagi şe'r, hikoya va maşqlar köp bölsa-da, ular "Tabiiy fanlar" mavzulari bilan muvofiqlaştirilmagan.

Savollarni qayta tuziş namunalari

Rasm va mavzuni özgartirmasdan, savolni yuqori darajaga kötariş mumkin:

Darslikdagi savol (I daraja)	Taklif etilgan savol	Daraja
Rasmlarda qaysi fasl aks etgan?	Kuz qaysi belgilari bilan yozdan farq qiladi?	II
Bolalar qaysi ösimliklar hosilini yiğyapti?	Nima uçun hosil aynan kuzda yiğiladi?	III
Savatlarda nima bor?	Savatdagi mevalarni uruği böyiça guruhlang. Qaysi guruh katta?	II
Qizça xaskaş bilan nima qilyapti?	Barglarni yiğmasak, bahorgaça ular bilan nima böladi? Bir hafta kuzatib köring	IV

Natijalar darslik savollari kiçik yoşdagi öquvçining tafakkurini asosan birinçi - hissiy idrok bosqiçida uşlab turişini körsatadi. Bola rasmga qaraydi va körganini aytadi, lekin hodisalar orasidagi aloqani izlaşga undalmaydi. Bu esa öquvçilarda kuzatilgan yuzaki va "xayoliy" tuşunçalarning sabablaridan biri bölişi mumkin.

Şu bilan birga, savolni haddan taşqari murakkablaştiriş ham qiziqişni söndirişi mumkin. Ba'zi mualliflar [16] 1-sinf öquvçisining qiziqişi allaqaçon barqaror ekanini ta'kidlab, materialni murakkablaştirişni taklif qiladi. Bizningça, bunday yondaşuv öquvçining hissiy-irodaviy holatini e'tibordan çetda qoldiradi. Şuning uçun savollar darajasi keskin emas, bosqiçma-bosqiç - I darajadan IV darajaga qarab oşirilişi lozim.

Tahlil va adabiyotlar umumlaşmasi asosida tabiatni anglaş könikmalarini rivojlantirişning tört psixologik-pedagogik şarti ajratildi:

1. **Savollar zinapoyasi.** Har bir rasm yoki mavzu uçun kamida bitta tavsiflovçi, bitta taqqoslovçi va bitta sababni sörovçi savol berilişi; IV darajadagi topşiriq esa uyga kuzatiş vazifasi sifatida beriladi.
2. **Bevosita kuzatişga tayaniş.** Kuzatiş obyekti aniq belgilanadi, ketma-ketlik saqlanadi, kuzatiş yönaltiruvçi savollar bilan boşqariladi va natija kundalikka dalil sifatida yoziladi. Bu şart har bir öquvçining mustaqil xulosa çiqarişiga imkon beradi.
3. **Mavsumiylik va ölkaşunoslik**. Mavzular yil fasllaridagi real özgarişlar bilan bir vaqtda ötiladi, misollar esa öquvçi yaşaydigan hududning ösimlik va hayvonlaridan olinadi. Diagnostikada öquvçilar özlari har kuni köradigan obyektlarni yaxşiroq bilgani bu şartning ahamiyatini tasdiqlaydi.
4. **Biliş motivini öyin motividan ajratiş.** Öyin elementlari faqat biliş maqsadiga xizmat qilganda foydali. Diagnostikada ekskursiyaga borişning asosiy sabablari majburiyat (27,5%) va öyin (25,0%) bölgani, bilim oliş esa atigi 6,9% ekani, motivni ataylab şakllantiriş zarurligini körsatadi.

Bu şartlar xorijiy tadqiqotlar natijalari bilan ham mos keladi. "Savollar zinapoyasi" A.King tavsiya qilgan yönaltirilgan savol beriş usuliga yaqin: öquvçi avval "nima?", keyin "qanday farq qiladi?", söng "nega?" savollariga javob izlaydi [13].

C.Çin va J.Osborne ta'kidlaganidek, öqituvçining özi yuqori darajadagi savollarni namuna sifatida körsatsa, öquvçilar ham bunday savollarni bera boşlaydi [12].

Bevosita kuzatiş şarti V.Harlen va H.Eşaç ilgari surgan ğoyaga tayanadi: kiçik yoşdagi bola uçun hodisani öz közi bilan köriş va u haqda savol beriş tuşunçaning özidan muhimroq [11; 19].

Biliş motivini şakllantiriş şarti esa qiziqişning tört bosqiçli modeli bilan asoslanadi: qiziqarli öyin faqat vaziyatga boğliq qiziqişni uyğotadi, uni barqaror qiliş uçun öquvçi mazmunga qayta murojaat qilişi kerak [20]. Bu P.Ya.Galperinning qiziqarlilik haqidagi fikrini ham tasdiqlaydi [7].

Quyida savollar zinapoyasining "Kuzgi tabiat" mavzusidagi 2-sinf darsida qöllaniş namunasi keltiriladi:

1. Tavsiflaş. Öquvçilar maktab hovlisidagi daraxtni kuzatadi va barglarining rangini, şaklini aytadi.
2. Taqqoslaş. Şu daraxtning yozgi suratini kuzatilgan holati bilan soliştirib, uçta farqni topadi.
3. Sabab. "Nega kuzda barglar sarğayadi va tökiladi?" savoliga juftlikda taxmin bildiradi, öqituvçi esa javoblarni umumlaştiradi.
4. Amaliy qöllaş. Ikki hafta davomida bir daraxtni kuzatib, "Kuzatişlar kundaligi"ga rasm çizadi va keyingi darsda natijani sinfga taqdim etadi.

Bunday tuzilmada rasm va mavzu özgarmaydi, faqat savollar tartibi va darajasi özgaradi. Şu sababli taklif öqituvçidan qöşimça jihoz talab qilmaydi va darslikni almaştirmasdan qöllanilişi mumkin.

Çeklovlar

Tahlil darslikning tanlangan parçalari asosida ötkazildi va namuna kiçik (11 savol). Xulosalarni umumlaştiriş uçun 1-2-sinf darsliklaridagi barça savollarni ikki mustaqil ekspert iştirokida tasniflaş va ekspertlar kelişuvini (Koen kappasi [15]) hisoblaş maqsadga muvofiq.

XULOSA VA TAKLIFLAR

1. Tahlil qilingan darslik savollarining 54,5 foizi tanib oliş va tavsiflaş darajasida, 18,2 foizi sabab-oqibatni izohlaş darajasida; amaliy-tadqiqiy topşiriqlar uçramadi.
2. Savollar tuzilişidagi bu nomutanosiblik öquvçilarning hodisa sababini tuşuntira olmasligi bilan mos keladi.
3. Rasm va mavzuni özgartirmasdan, savolni qayta tuziş orqali uning kognitiv darajasini kötariş mumkin.
4. Tabiatni anglaş könikmalarini rivojlantiriş savollar zinapoyasi, bevosita kuzatiş, mavsumiylik-ölkaşunoslik va biliş motivini şakllantiriş şartlari birgalikda amalga oşirilganda samarali böladi.

Keyingi bosqiçda uşbu şartlar asosida tuzilgan topşiriqlar tizimining samaradorligi tajriba va nazorat guruhlarida tekşiriladi.

Foydalanilgan adabiyotlar röyxati:

1. Özbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirining 2020-yil 31-martdagi 67-son "Umumiy örta ta'limning Milliy öquv dasturini işlab çiqiş töğrisida"gi buyruği.
2. Tabiiy fanlar: 1-sinf uçun darslik. [mualliflar, naşriyot, yil - töldiring].
3. Tabiiy fanlar: 2-sinf uçun darslik. [töldiring].
4. Karimova S.Ş. Boşlanğiç sinf öquvçilarida tabiatni anglaş könikmalarining şakllanganlik holati: diagnostik tadqiqot natijalari // [jurnal nomi, yil, son, betlar - töldiring].
5. Piaget J. The Çild's Conception of the World. - London: Routledge & Kegan Paul, 1929.
6. Vygotsky L.S. Mind in Society: The Development of Higher Psyçological Processes. - Cambridge, MA: Harvard University Press, 1978.
7. Гальперин П.Я. [töldiring].
8. Уваров А.Ю. [töldiring].
9. OECD. PISA 2018 Assessment and Analytical Framework. - Paris: OECD Publişing, 2019.
10. Anderson L.W., Krathwohl D.R. (eds.) A Taxonomy for Learning, Teaçing, and Assessing: A Revision of Bloom's Taxonomy of Educational Objectives. - New York: Longman, 2001.
11. Harlen W. Teaçing, Learning and Assessing Science 5-12. 4th ed. - London: Sage, 2006.
12. Çin C., Osborne J. Students' questions: a potential resource for teaçing and learning science // Studies in Science Education. - 2008. - Vol. 44(1). - P. 1-39.
13. King A. Guiding knowledge construction in the classroom: Effects of teaçing çildren how to question and how to explain // American Educational Researç Journal. - 1994. - Vol. 31(2). - P. 338-368.
14. Krippendorff K. Content Analysis: An Introduction to Its Methodology. 3rd ed. - Thousand Oaks, CA: Sage, 2013.
15. Cohen J. A coefficient of agreement for nominal scales // Educational and Psyçological Measurement. - 1960. - Vol. 20(1). - P. 37-6.
16. Eşaç H., Fried M.N. Şould science be taught in early çildhood? // Journal of Science Education and Teçnology. - 2005. - Vol. 14(3). - P. 315-336.
17. Hidi S., Renninger K.A. The four-phase model of interest development // Educational Psyçologist. - 2006. - Vol. 41(2). - P. 111-127.
18. Bahromov A., Şaripov Ş., Nabiyeva M. Tabiatşunoslik: umumiy örta ta'lim maktablarining 3-sinfi uçun darslik. 5-naşr. - T.: Çölpon NMIU, 2016. - 128 b.
19. Farhodova, D., Xursanova, Z., Karimova, S., Ismatulloev, A., & Şaropova, C. (2026, mart). Python, Kafka va ML yordamida real vaqt rejimida trafikni başorat qiliş va moslaşuvçan signalni boşqariş. Kondensatsiyalangan moddalar fizikasida optika, materialşunoslik va hisoblaş böyiça uçinçi xalqaro konferensiyada (OMCCP-2025) (14126-jild, 230-236-betlar). SPIE.

13.00.00 Pedagogika fanlari
13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta’limotlar tarixi
13.00.02 Ta’lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar böyiça)
13.00.03 Maxsus pedagogika
13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport maşğulotlari nazariyasi va metodikasi
13.00.05 Kasb-hunar ta’limi nazariyasi va metodikasi
13.00.06 Elektron ta’lim nazariyasi va metodikasi (ta’lim sohalari va bosqiçlari böyiça)
13.00.07 Ta’limda menejment
13.00.08 Maktabgaça ta’lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
07.00.00 Tarix fanlari
19.00.00 Psixologiya fanlari
01.00.00 Fizika-matematika fanlari
02.00.00 Kimyo fanlari
03.00.00 Biologiya fanlari
09.00.00 Falsafa fanlari
10.00.00 Filologiya fanlari
11.00.00 Geografiya fanlari

MAKTABGAÇA VA MAKTAB TA'LIMI

Mas'ul muharrir: Ramzidin Aşurov
Ingliz tili muharriri: Murod Xoliyorov
Musahhih: Alibek Zokirov
Sahifalovçi va dizayner: Iskandar Islomov

2026. №11(2)

© Materiallar köçirib bosilganda "Maktabgaça va maktab ta'limi" jurnali manba sifatida körsatilişi şart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Maktabgaça va maktab ta'limi" jurnali 26.09.2023-yildan Özbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №C–5669363 reyestr raqami tartibi böyiça röyxatdan ötkazilgan.
Litsenziya raqami: № 136361.

Manzilimiz: Toşkent şahar, Yunusobod tumani 19-mavze, 17-uy.